

ABDURISHID YAKUP

□ ÇEV. İSA SARI

## SARI UYGURLAR VE DİLLERİ

### THE YELLOW UYGHUR AND THEIR LANGUAGE

#### 1. İç Adlandırma ve Dış Adlandırma

Türkçe konuşan Sarı Uygurlar, Doğu Yugurları (Çin. Dongbu Yugu 东部裕固) olarak da adlandırılan Moğolca konuşan ve Batı Sarı Uygurları ya da Batı Yugurları da (Çin. Xibu Yugu 西部裕固) tabir edilen Türkçe konuşan kollardan oluşmuş Yugur ulusunun bir parçasıdır. Türkçe konuşan Sarı Uygurlar kendilerini *yoyır* ya da *yoyur* 'Yugur' olarak adlandırır ve bunun yanı sıra 'Sarı Uygur' anlamında kullanılan daha özel *sarıy yoyur* ya da *sarıy yoyor* terimleri de mevcuttur. Doğu Yugurlarının, kendilerini, 'Sarı Uygur' anlamındaki *şıra yoyur* şeklinde tanımlamalarına rağmen, Moğolca konuşan Yugurlar, Türkçe konuşan Batı Yugurlarını *kara yoyur* (lit. siyah Yugur) olarak nitelendirir. Tenişev (1976: 3) tarafından anılan *oylıy* 'bozkır sakini, bozkırlı' ve *thaylıy* 'dağ sakini, dağlı' terimlerinin, Komul Uygurları gibi başka Türk grupları arasında yaygın bir şekilde kullanılması ve esasında, farklı coğrafi bölgelerde yaşayan aynı halk gruplarını belirtmesi dolayısıyla, Yugurlar içerisindeki çeşitli etnik grupların gösterenleri olarak değerlendirilmesi son derece zordur.

Konuşurları tarafından Batı Yugur dilinin tanımlanmasında kullanılan en az üç farklı ifade bulunmaktadır: *yoyır söz*, *yoyur söz* ve *yoyur lar* vb. Bu ifadeler, 'Yugur sözü' ya da 'Yugur dili' anlamlarını taşımalarına rağmen, Moğolca konuşan Doğu Yugurlarının dili, her ikisi de 'başka bir yerin dili' anlamında kullanılan *ıngar söz* ya da *ıngar söz* olarak adlandırılmaktadır (bk. Chen, 2004: 13-14; Nugteren vd., 2003).

#### 2. Din ve Kültür

Sarı Uygurların hem Türkçe hem de Moğolca konuşan nüfusunun çoğu Tibet Budizmine, diğer bir ifadeyle, Lamaizmin "Sarı Şapka" olarak da bilinen Gelug ya da Gelugpa mezhebine bağlıdır. Tibet Budizmi, 13. ve 14. yüzyılların başlarında, Dunhuang'a ve komşu bölgelere oldukça yayılmış durumdaydı ve bu sıralarda, inanışa ait önemli miktarda antlaşma ve metin, Eski Uygurcaya çevrilmişti. Buna rağmen, Tibet Budizmi geleneğinin Yugur toplumu içerisinde değişik şekillerde varlığını sürdürüp sürdürmediği ya da Gelug mezhebinin, bir zamanlar Yugurlar arasındaki esas inanç olan Tengrizim veya Şamanizmin doğrudan devamı olup olmadığı konusu açık değildir. Budizmin Gelug mezhebinin Yugur toplumu üzerindeki etkisi oldukça güçlüdür. 1932 yılında, Sunan bölgesinde, aynı anda 10 Gelug manastırı inşa edilmiş; bunlardan en büyüğü olan Kangle

manastırı, Budizm öğretilerinin aktarılması amacıyla 500'den fazla keşişi bünyesinde barındırmıştır. Budist manastırlarının çoğu, 1958 yılından sonra yıkılmış; fakat bazıları son yıllarda yeniden eski hâline dönüştürülmüş durumdadır. Hâlen çoğu Yugur ailesi, lamalardan çocuklarına ad vermelerini rica etmekte, pek çok genç çift evlilik törenleri için uğurlu bir gün belirleyebilmek amacıyla onlara danışmakta, ayrıca felaketlerle karşılaştığında akideleri gerçekleştirmek üzere kendilerinden faydalanılmaktadır (bk. Zhong, 2009: 19-20).

### 3. Coğrafya ve Nüfus

Coğrafi olarak, Sarı Uygurcanın (Batı Yugur dilinin) konuşurları, daha çok Sunan Zhangye'ye (张掖) bağlı Yugur Otonom Vilayetinin (Çin. Sunan Yuguzu Zizhixian 肃南裕固族自治县) batı kesimlerine, ağırlıklı olarak da Dahe (大河), Lianhua (莲花乡, Minghua (明花) ve Minghay (明海) köylerine dağılmış durumdadır. Eyaletin başkenti olan Hongwansi'nin (洪湾寺) bazı sakinleri de Batı Yugurcası konuşmaktadır. Sunan eyaletinin dış kesimlerinde, Kansu bölgesindeki Jiukuan'ın (酒泉) Huangnibao Yugur Millî Kasabasında (Çin. Huangnibao Yuguzu Minzuxiang 黄泥堡裕固族民族乡) yaşayan Sarı Uygurlarca da Yugur dili kullanılmaktadır. Komul'daki Dakuanwan Kasabası (Çin. Dakuanwan xiang 大泉湾乡) ile Şincan Uygur Otonom Bölgesinin Sanji Hui Otonom Kesimi (Çin. Changji Huizu Zizhizhou 昌吉回族自治州) içerisinde bulunan Manas vilayetinde de az sayıda Sarı Uygur yaşamaktadır (Zhong, 2009: 1). Moğolca konuşan Sarı Uygurlar esasen Sunan'ın doğu kesimlerinde, Dahe, Huangcheng (康乐) ve Kangle (皇城) köylerinde yerleşmiş durumdadır. 2004 yılında yapılan nüfus sayımına göre Yugurların toplam nüfusu 12.800'dür ve bunların 9.523'ü Sunan Yugur Otonom Eyaletinde yaşamaktadır.

### 4. Tarih

Sarı Uygurların kökeni ve tarihi üzerine birbirinden oldukça farklı görüşler mevcuttur. Bazı araştırmacılar, günümüzdeki Türkçe konuşan Sarı Uygurların, Doğu Uygur Krallığının 840'taki çöküşünden sonra Guazhou ve Sazhou bölgelerine kaçan Uygurların neslinden geldiğini iddia etmektedir (bk. Wang Guowei, *Meng ta beilu* (蒙鞑备忘录·黑鞑事略笺证); Bretschneider, 1910: 241). Fransız kökenli Amerikan Türkolog James Hamilton'a göre Sarı Uygurlar, Karahanlı Devleti'nin dinî baskıları sonucu doğuya doğru göç eden ve Yuan döneminde, 1226 yılından itibaren Hexi Koridorunda görülmeye başlayan *Sali weiwu'er* (撒里畏兀儿 Sariy Uyyur) halkının devamıdır (bk. Hamilton, 1977). Japon tarihçi Toru Saguçi, Sarı Uygurların, ilk olarak Song hanedanının tarihî kayıtlarında görülen Huangtou Huihe (黄头回纥) kökenli olduğunu düşünmektedir (bk. Saguçi, 1986). Yugurların sözlü tarihleri, kendilerinin, Kansu bölgesine Müslümanlarla yapılan dinî savaşlar dolayısıyla *şidzi xadzi* adındaki bir yerden geldiklerini aktarır. Bazı araştırmacılar, bu yerin adını Çince tarihî bir yer adı olan *Xizhou* (西州) ve *Huozhou* (火州) ile tanımlar. Bunlardan ilki (*Xizhou*), 7. yüzyıldan (640) sonra Turfan'ı ve komşu bölgeleri belirtmek için kullanılırken, diğeri (*Huozhou*) Yuan döneminde ve sonrasında görülür (Zhong, 2009: 10-14). Sözü edilen varsayım doğru ise, Sarı Uygurların Kansu'ya olan göçü, Yuan döneminde ya da sonrasında gerçekleşmiş olmalıdır. Kansu'ya göç eden Sarı Uygurlar, bütün Yugur halkının sadece bir kısmı olabilir. Bunların yanı sıra, Mirza Muhammed Haydar Dughlât, ünlü *Tarih-i Reşidî* adlı eserinde Mansur Han'ın, 1516 yılında Hotan ile Hitay arasında yaşayan

kâfir Sarı Uygurlara karşı savaştığını belirtmektedir (bk. *Tarih-i Reşidî* bölüm LX (İngilizce çevirisi 348-349); Saguçi, 1986). Bunlar, Sarı Uygurların bir diğer önemli kısmı olmalıdır.<sup>1</sup>

## 5. Yazım

Batı Yugurcası olarak da bilinen Sarı Uygurca, Türk dillerinin konuşulduğu ana bölgenin dışında kalan nadir izole dillerdendir ve Sarı Uygurlar tarafından konuşulmakta olan dört dil varyantından biri durumundadır. Sarı Uygurlarca kullanılan diğer varyantlar ise, Doğu Sarı Uygurcası ya da Doğu Yugurcası olarak da adlandırılan Moğolvari Sarı Uygurca, Çince ve Tibetçedir. Sarı Uygurca, sadece Çin'de bulunan ender iki Türk dili arasında yer alır ve bu iki dilden ötekisi ise, genel olarak Çin'in kuzeybatısında konuşulan Salırcadır. Sarı Uygurca da, Salırca gibi, yazı dili olarak kullanılmamaktadır.

## 6. Dil

### a. Sarı Uygurca ve Türk Dilleri İçerisindeki Yeri

Ukraynalı Türkolog A. N. Samoyloviç tarafından yapılan Türk dillerinin geleneksel sınıflandırmasında Sarı Uygurca, Genel Türkçe \*d sesini z'ye değiştirmesi sebebiyle Hakasça, Şorca ve Çulım diyalekti ile birlikte *azaq* grubu altında değerlendirilmiştir. Son zamanlarda yapılan sınıflandırmalarda ise Güneydoğu şubesi (GD<sup>D</sup>) içerisinde, Doğu grubunda, muhtemel Güney Sibiryca grubu kökeniyle beraber olarak düşünülmektedir (bk. Johanson, 1998: 83).<sup>2</sup>

### b. Sarı Uygur Diyalektolojisi

Yugurların dil durumu son derece karmaşıktır. 10.079 kişinin (1998 tarihli nüfus sayımına göre) 5.069'u Batı Yugur dilini konuşmakta, buna karşın 4.684 kişi Doğu Yugur dilini kullanmaktadır. Geriye kalan 550 kişi ise iki dillidir ve hem Batı hem de Doğu Yugur dillerini konuşabilmektedir (bk. Chen, 2004: 13). Yugurların gerek Türkçe gerek Moğolca konuşan grupları tarafından diğer dillere göre daha yaygın olarak kullanılan Çince, *lingua franca* durumundadır ve Yugurların büyük bir çoğunluğunun birincil dili de Çince'dir. Az sayıdaki Yugur ise Tibetçeyi kullanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, Türkçe ve Moğolca konuşan etnik grupların yanı sıra, Yugur toplumu dil bilimsel bakımdan Çince ve Tibetçe konuşan diğer grupları da kapsamaktadır ve Çince konuşanların sayısı hızla artmaktadır.

Minghua 明花 gibi bazı köyler hariç tutulacak olursa, Sarı Uygurca, çoğunlukla ev ortamında kullanılır. Belli başlı bazı köylerde Sarı Uygurcanın iç iletişimdeki kullanımı sadece yaşlılar arasında görülürken, kasabalarda yaşayan pek çok Sarı Uygur için Çince birinci dil durumundadır. Köylerde yaşayan genç nesil, genellikle Çinceyi tercih etmekte ve çocukların çoğu Çin okullarında okumaktadır. Genç neslin Sarı Uygurca dil edinimi yetersizdir ve dolayısıyla bu nesil, geri kalan Sarı Uygurlara kıyasla, yarı dilli olarak değerlendirilebilir. Yine bu genç neslin büyük bir çoğunluğu göz önünde bulundurulduğunda, Sarı Uygurca artık ana dili ya da birinci dil konumunda değildir. Sonuç itibarıyla, Sarı Uygurca konuşurlarının sayısı yıldan yıla azalmaktadır ve bu azalış, şüphesiz yakın gelecekte de devam edecektir (bk. Wang, 1999).

<sup>1</sup> Sarı Uygurların tarihi üzerine yapılan son çalışmaların özeti için bk. Ekrem, 2007.

<sup>2</sup> Sarı Uygurcanın tasnif ölçütleriyle ilgili daha detaylı bir analiz için bk. Nugteren ve Roos, 2006.

Hem Doğu Yugurca hem de Sarı Uygurca; Çin, Santa ve Tibet dillerinin konuşurları ile çevrelenmiş durumdadır. Bu nedenle, Yugurcanın gerek Türkçe gerek Moğolca varyantları, bu dillerle olan temas sonucunda ses bilgisi, söz varlığı ve morfo-sentaks alanlarında çeşitli değişimler yaşamıştır.

### c. Ses Bilgisi

Sarı Uygur dili veya diğer bir adlandırmayla Batı Yugur dili, sekiz ünlü ses birimine sahiptir: *a, ı, o, u, e, i, ö, ü*. İlk dördü art, diğerleri ise ön ünlüdür. Buna rağmen, art *ı* ünlüsü ile ön *i* ünlüsü arasındaki zıtlığı gösteren hiçbir örnek bulunmamaktadır. Bu zıtlığın *tis-* 'tartışmak' ile *tıs* 'diş' arasında gözlemlenebildiği iddia edilse de, bu durum, yorumlama yöntemiyle bağlantılı görülmektedir, çünkü bazı araştırmacılar 'diş' için kullanılan sözcüğü *dıs*, bazıları ise *tıs* ya da *tis* olarak göstermektedir.

Sarı Uygurca, genellikle heceler arası artlık-önlük uyumu göstermektedir: *alın* 'alın', *öryen-* 'öğrenmek' vb. Buna karşın, artlık-önlük uyumunun bozulduğu örnekler mevcuttur ve bunlar aynı sözcükte dahi ortaya çıkabilir: *daley* 'deniz', *tisi* 'dişi', *gelov* 'önceden, bir zaman önce' vb. Çok sayıda sözcük, art ve ön ünlülerin damak ve küçük dil ünsüzüyle birleşimlerinde, bilinen ses dizimi kurallarına her zaman uymaz: *gımıs* 'gümüş', *göhgıt-* 'göstermek', *kındık* 'göbek', *keynat-* 'kaynatmak' vb.

Sarı Uygurcada az sayıda ikiz ünlü barındıran sözcük de bulunmaktadır: *diort* 'dört' (Eski Türkçe *tört*, Türkçe *dört* ve Uygurca *tört* ile krş.), *goın* 'kavun' (Eski Türkçe *kağun*, Türkçe *kağun* ve Uygurca *koğun* ile krş.), *moen* 'boyun' (Eski Türkçe, Uygurca ve Türkçe *boyun* ile krş.)

İkiz ünlülerin bazıları, genellikle Çince'den yapılan kopyalamalar dolayısıyla: *gue* 'tuhaf' (<< Çin. 怪 *guai*), *dienbo* 'telgraf' (<< Chin. 电报 *dianbao*).

*ö* ve *u* dudak ünlülerin düzleşmesi, pek çok örnekte görülebilmektedir: Eski Türkçe *börk* > *bık* 'şapka', Eski Türkçe *örü* > *ır* 'yukarı', *burun* > *pırın* 'ön, ön taraf'.

Sarı Uygurcada, aşağıdaki 28 ünsüz görülür:

**Tablo 1: Sarı Uygurca Ünsüzler**

	Çift dudak	Diş- dudak	Diş	Dişyuvası	Üstdamak	Palatal	Artdamak	Küçük dil
Patlamalı	p p <sup>h</sup>		t t <sup>h</sup>				k k <sup>h</sup>	ğ g
Patlamalı- Sızıntılı					dz tʃ <sup>h</sup>	ç <sup>h</sup> c		
Sürtülmeli		f v		s z	ʃ z	ş	h ɣ	
Nazal	m		n				ŋ	
Yan			l					
Titrek			r					
Süreklili						y		h

Sarı Uygurcanın, patlamalı sesler ile yarı kapantılı sesler arasında genellikle bir soluklu/soluksuz ayrımı yaptığına inanılmıştır: *per-* 'vermek' ile *p<sup>h</sup>er-* 'vurmak' (Roos, 1997: 19), *kim* 'salgın' ile *k<sup>h</sup>ım* 'kim' gibi. Buna rağmen, bazı araştırmacılar ötümlü ile ötümsüz sesler arasındaki zıtlığın Sarı

Uygurcada esas olduğunu düşünmektedirler (bk. Geng ve Clark, 1992/1993: 201-202; Zhong, 2009: 59-65).

Sarı Uygurcada ünlülerin gırtlaksılaşması sıkça görülen bir durumdur ve belli başlı sözcüklerde net bir fonemik değere sahiptir: *et-* 'yapmak' ile *e<sup>h</sup>t-* 'ulaşmak' ya da *a<sup>k</sup>* 'beyaz' ile *a<sup>h</sup>k-* 'akmak' (Zhong, 2009: 52). Tenişev (1976: 11-18) gırtlaksılaşmayı, önceki ya da takip eden ünsüzün bir özelliği olarak değerlendirir, fakat Chen Zongzhen (2004) bu türden fonolojik ortamdaki ünlüleri *Daica yuanyin* (帶擦元音) 'gırtlaksılaşmış ünlüler' olarak adlandırır ve bu durumu, ünlünün bir özelliği olarak tanımlar. Diğer taraftan Johanson (1971), bu durumun, takip eden ünsüzün güçlü (*fortis*) ve yumuşak (*lenis*) özellikleriyle yakından ilgili olduğunu ifade eder. Janhuen (1980) ise, Sarı Uygurcadaki gırtlaksılaşmış ünlüleri Yakutçadaki kısa ünlülerle, yokluklarını da yine Yakutça uzun ünlülerle bağlantılı bir şekilde analiz eder.

#### d. Şekil Bilgisi

Sarı Uygurcada birinci ve ikinci kişi iyelik ekleri aynıdır; *menıñ gızıñ* 'benim kızım', *senıñ gızıñ* 'senin kızın' vb. ve bunlar, akrabalık terimlerinden sonra söylenmeyebilir; *menıñ ana* 'benim annem' gibi. Zamir *n*'si, durum ekleri eklendiğinde, üçüncü kişi iyelik ekinden sonra ortaya çıkabilir: *yü-si-n-de* 'evlerinde' (ev-3.KİŞ.İYL.-ZMR.N'Sİ.BUL); *baş-ı-n-da* 'başında' (baş:3.KİŞ.İYL.-ZMR.N'Sİ.BUL.)

10'lu ve 20'li rakamların sayımında basamak yöntemi kullanılır: *şıgeyyımı* 'yirmi', *beso<sup>h</sup>dıs* 'yirmi beş'. Buna karşın, 30'ların sayımında ya da daha sonraki onlularda 30'ların eklenme yöntemi devreye girer: *hucon şığı* 'otuz iki', *beson diort* 'kırk dört'. Yüzler ve binler, çarpım yöntemiyle ifade edilir; *şığı yüz* 'iki yüz', *bes miñ* 'dört bin' gibi. On bin içinse *ayaq* kullanılır.

Eski Türkçe topluluk eki *-(A)gU* korunmuş durumdadır: *şığıyo* 'bir çift', *ucuyo* 'üçlü grup'.

Dönüşlülük zamirleri iki şekilde ortaya çıkar: *uzu* ve *e<sup>h</sup>sı*; *mıs uzu* ya da *mız e<sup>h</sup>sı* 'kendimiz', *golar uzu* veya *golar e<sup>h</sup>sı* 'kendileri'.

*-GancA* biçimindeki zarf-fiiller, ana cümlede yüklem tarafından belirtilen hareketin ifade edilen hareketle aynı anda gerçekleştiğini bildirir: *sen mañganca meñ goynıma hedek gel* 'Geldiğinde koyunumu getir.' (Zhong, 2009: 162).

*-GAş* biçimindeki zarf-fiiller, ana cümledeki yüklem eylemi tarafından ifade edilen hareketten önce gerçekleşen bir hareketi ifade etmek için kullanılır: *kükışgın baryaş gara pekge dep dro* '(Kara memura) bir güvercin gitti ve ona (şöyle) dedi'.

Bildirme cümleciklerinde kişi veya çokluk eki, yüklem üzerinde açıkça belirtilmez: *men/mız bardı* 'Ben, biz gitti(k).', *sen/seler barıp dro* 'Gittin(iz).', *gol/golar barıp dro* 'O(nlar) gitti(ler).'

#### e. Söz Varlığı ve Toplumdilbilimsel Görünüm

Batı Yugurcasının temel söz varlığı, Türkçe kökenlidir. Bu durum, bilhassa organ adlarını, hava ve akrabalık terimlerini, sayıları ve hareketleri ifade ederken görülür. Dahası, çok sayıda Eski Türkçe sözcük barındırır ve bu da Eski Türkçe, özellikle de Eski Uygurca ile olan bağlantısını gösterir: *suyun* 'dişi geyik' (Eski Türkçe *sıyun*), *kalın* 'hediye' (Eski Türkçe *kalın* 'hediye'), *ırk* 'alامت, kehanet' (Eski Türkçe *ırk* 'kehanet'), *sagin-* 'düşünmek' (Eski Türkçe *sakın-* 'düşünmek'), *kol-*

'yalvarmak, talep etmek' (Eski Türkçe *kol-* 'istemek'), *yüze* 'üst kısım' (Eski Türkçe *üze* 'üstte, yüksekte') vb.

Çince den kopyalanmış sözcüklerin sayısı oldukça fazladır ve hemen hemen tüm anlam alanlarını kapsamaktadır: akrabalık adları (*sunzi* 'torun' << Çin. 孙子 *sunzi*), sayılar (*şiba* << Çin. 十八 *shiba*, *yi* '100 milyon' << Çin. 亿 *yi*), şahıs zamirleri (*ta* 'o' << Çin. 他/她 *ta*), görevli sözcükler (*dansı* 'fakat, hâlâ' << Çin. 但是 *danshi*, *yoşi* 'eğer' << Chin. 要是 *yaoshi*) gibi. Sarı Uygurcadaki bazı Çince kopyalar, Eski Uygurca alt katmanına aittir.

Moğolcadan yapılan sözcük kopyalamalarının sayısı da hayli çoktur: *aGa* 'büyük kardeş' (<< Moğ. *aKa*), *cara* 'kirpi' (<< Moğ. *cara*), *şaldan* 'fakir' (<< Moğ. *şaldan*), *tala* 'alan' (<< Moğ. *tala*). Batı Yugurcasındaki Moğolca kopyaların çoğu, Doğu Yugurcasından geçmedir ve bunlardan bazıları, bölgede kullanılan başka Moğol dillerinden kopyalanmış gibi görünmektedir (bk. Nugteren ve Roos, 1996: 37-38).

Tibetçeden kopyalanan sözcükler, genel olarak günlük yaşama aittir ve bunun yanı sıra, bazı manastır terimleri de kopyalanmış durumdadır: *çaytan* 'uzun halı' (<< Geç Tib. *cag-gdan*), *ıylınyu* 'bambu flütü' (<< Doğu Tib. *aluñwu*), *ızyan* 'kasaya' (bir keşiş kıyafeti) (<< Geç Tib. *gzan*), *nañsi* 'başrahip, Budist yetkili' (<< Geç Tib. *nañso*) (bk. Nugteren ve Roos 1998).

#### f. Sarı Uygurcadan Örnek Metin<sup>3</sup>

Bu metin akıllı bir Yugur kızı olan *Şaramağ*'a adanmış ünlü halk şarkısı *Şaramağ*'ın giriş bölümüdür. *Şaramağ*, Prof. Chen Zongzhen tarafından 1957'de kayıt altına alınmıştır (bk. Chen, 2004: 407). Harf çevrimi, yazıda kullanılan çevrime yakınlığına çalışılmış, buna rağmen bazı cümlelerin tercümesi, Chen 2004'te sunulana göre bazı farklılıklar içermektedir.

bir	şaramağ	bar	nime	dro	aya	la	bir	belodorci	bar	dro
bir	Şaramağ	var	şey	EEY	o	sadece	bir	bebek	var	EEY
	dıp-de	bir	gözel	gozi	bar	Me	do	so-da	bir	bay-de
yurt	alt-BUL	bir	güzel	kuzu	var	da	EEY	şu-BUL	bir	bağ-BUL
kaşga		bar	nime	do	dion	baş-da	bir	gıdık	bar	nime dro
beyaz benek		var	ne	EEY	tepe	baş- BUL	bir	küçük köpek	var	ne EEY
yü-sı-n-de	kun-i-orım	nan	dro	bir	kun-ge	het-gen-de		şaramağ	gara	
aile-	hayat	zor	EEY	bir	gün-	git-SFL-BUL		Şaramağ	kara	
3.KİŞ.İYL					BUL					
pey-nıñ	harva	vaş-ı-n-dan			gahş	ter-ıp		gel-yeñ	Do	
memur-İLG	arpa	tahıl	başak-3.KİŞ.İYL-	bazı	topla-ZFL	BAĞF-SFL		EEY		
		ZNSİ-AYR								
kükışgın	bar-yaş	gara	pek-ge	de-p	dro	şaramağ	senıñ			

<sup>3</sup> Kısaltmalar: AYR=Ayrılma Durumu Eki, BAĞF=Bağ-Fiil, BUL=Bulunma Durumu Eki, BUL=Bulunma Durumu Eki, EEY=Eylemden Eylem Yapım Eki, İLG=İlgi Durumu Eki, İYL=İyelik Eki, KİŞ=Kişi, SFL=Sıfat-Fiil Eki, YNL=Yönelme Durumu Eki, YÜK=Yükleme Durumu Eki, ZFL=Zarf-Fiil Eki, ZNSİ=Zamir n'si

güvercin	git- ZFL	kara	memur:YNL	de: ZFL	EEY	Şaramağ	senin
harva	vaş-da	ter-ıp	bar-ıv	do	andağgande	gara	pey
arpa	tahıl başak- BLN	topla: ZFL	git- ZFL	EEY	sonra	kara	memur
bar-yaş	şaramağ-dı	kulı-p	ge-p	dro	kulı-p	gel-yeş	
git: ZFL	Şaramağ- YÜK	bağla- ZFL	gel- ZFL	ZFL	bağla- ZFL	gel- ZFL	
la	Ene şib-ın	kahtgıt-gan	dro	andağgande		şaramağ	gara-yan
henüz	onun ip:YÜK	sıkılaştır-SFL	EEY	sonra		Şaramağ	bak- SFL
kan-nıñ	gadin-ı	su-dın	ey-ya	uzu-yan	dro	andağgande	şaramağ
Han:İLG	karı:3.KİŞ. İYL	tereyağı:A YR	al- ZFL	uyu: SFL	EEY	sonra	Şaramağ
mendago	yırıla-gan	dro					
şöyle	şarkı söyle: SFL	EEY					

### Çevirisi

Bir zamanlar Şaramağ adında biri (bir kadın) vardı. Onun da çocuğu vardı. Yurt'un aşağısında, sevimli bir kuzu, ipe bağlı beyaz benekli bir (at) ve bir tepenin üzerinde (de) küçük bir köpek vardı. Onun ailesinde hayat zordu. Bir gün Şaramağ, Kara Memur'un tahıllarından biraz başak topladı. Bir güvercin (kara memura) gitti ve ona; “Şaramağ senin tahıllarından biraz başak topladı.” dedi. Sonra, kara memur Şaramağ'ı bağladı ve oraya götürdü. İyice bağladı ve sıkılaştırdı. Ve sonra Şaramağ etrafına baktı, Han'ın karısını biraz tereyağı alıp uyumaya giderken gördü. Sonra Şaramağ şöyle şarkı söyledi:

### Kaynaklar

Bretschneider, Emil (1910). *Mediaeval researches from Eastern Asiatic sources: Fragments towards the knowledge of geography and history of Central and Western Asia from the 13. to the 17. Century.* 2 vols., Londra: Trübner.

Chen, Zongzhen 陈宗振 (2004). *Xibu Yuguyu yanjiu 西部裕固语研究* [Batı Yugur Dili Üzerine Araştırmalar]. Pekin: Zhongguo Minzu Sheying Yishu Yayınları.

Chen Zongzhen 陈宗振 ve Lei Xuanchun 雷选春 (1985). *Xibu yuguyu jianzhi 西部裕固语简志* [Batı Yugur Dilinin Kısa Grameri]. Pekin: Minzu Yayınları.

Clark, Larry (1996). The Early Turkic and Sarig Yugur counting systems. In: R. E. Emmerick et al. (editörler.), *Turfan, Khotan and Dunhuang. Vorträge der Tagung 'Annemarie v. Gabain und die Turfanforschung', veranstaltet von der Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften in Berlin (9-12.12.1994)*, Berlin: Akademie Verlag, 17-49.

Ekrem, Erkin (2007). Sarı Uygurların Kökeni. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, Sayı 3 (Eylül 2007), 156-180.

- Hahn, Reinhard F. (1998). Yellow Uyghur and Salar, Lars Johanson ve Éva Á. Csató (editörler.), *The Turkic Languages*. Londra ve New York: Routledge, 397-402.
- Hamilton, James (1977). Le pays des Tchong-yun, Çungul, ou Cumuda au X<sup>e</sup> siècle. *Journal Asiatique*, C. CCLXV, Fasikül 3/4, 351-379.
- Janhunen, Juha (1980). On glottalisation in Sayan Turkic. *Bulletin of the Institute for the Study of North Eurasian Cultures* 13, 24-41.
- Junast [Zhaonasitu] (1981). *Dongbu Yuguyu jianzhi* 东部裕固语简志 [Doğu Yugur Dilinin Kısa Açıklaması]. Pekin: Minzu Yayınları.
- Johanson, Lars (1971). Konsonantenstärke im Türkischen. *Orientalia Suecana*, 33-35, 195-209.
- Johanson, Lars (1998). History of Turkic. Lars Johanson ve Éva Á. Csató (editörler.), *The Turkic Languages*. Londra ve New York: Routledge, 81-125.
- Malov, S. E. (1955). *Jazyk jéltyx uygurov. Slovar' i grammatika*. Alma Ata: Izdatel'stvo Akademii Nauka Kazaxskoj SSR.
- Malov, S. E. (1967). *Jazyk jéltyx uygurov. Teksty i perevodı*. Moskva: Izdatel'stvo Nauka.
- Nugteren, Hans (2003). Shira Yughur. Juha Janhunen (editör), *The Mongolic Languages*, Londra ve New York: Routledge, 265-285.
- Nugteren, Hans ve Roos, Marti (1996). Common vocabulary of the Western and Eastern Yugur languages. *Acta Orientalia Scientarium Hungarica*, XLIX (1-2), 25-91.
- Nugteren, Hans ve Roos, Marti (1998). Common vocabulary of the Western and Eastern Yugur languages: The Tibetan loan words. *Studia Etymologica Cracoviensia*, 3, 45-92.
- Nugteren, Hans ve Roos, Marti (2006). Prologemena to the classification of Western Yugur. Marcel Erdal ve Irina Nevskaya (editörler.), *Exploring the Eastern frontiers of Turkic*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 99-130.
- Roos, Marti (1997). Recent developments in Western Yugur. Árpád Berta (editör.), *Historical and linguistic interaction between Inner-Asia and Europe. Proceedings of the 39<sup>th</sup> Permanent International Altaic Conference (PIAC)*, Szeged, Macaristan: 16-21 Haziran, 1996, 255-267.
- Saguçi, Toru (1986). Historical development of the Sarig Uyghurs. *Memories of the Tōyō Bunko*, vol. 44, 1-26.
- Tenişev, A.R. (1976). *Stroy sarıg-yugurskogo yazıka*. Moskova: Nauka.
- Wang, Yuanxin (1999). Lun Yuguzu de yuyan taidu 论裕固族的语言态度 [Yugurların Dil Tutumu Üzerine]. *Yuyan yu fanyi / Language and Translation*, 2: 9-14.
- Zhong Jinwen 钟进文(2009). *Xibu Yuguyu miaoxie yanjiu* 西部裕固语描写研究 [Sarı Uygur Dilinin Açıklayıcı Tetkiki]. Pekin: Minzu Yayınları.